

© Федорова Наталія Михайлівна

якомога більше відійти від штампів, стереотипів та пануючих переконань суспільної думки.

Саме в цьому, в контексті панорамного мислення, найбільше проявляється конфлікт між індивідуальною та суспільною свідомістю, а особливо з таким її видом, як масова свідомість.

Проте, сам цей конфлікт, індивідуального панорамного мислення з суспільною та масовою свідомістю, має досить цікавий контекст для соціально-філософського дослідження.

З одного боку, суспільна та масова свідомість нав'язує індивіду існуючу суспільну парадигму, тим самим пригнічуючи його творчий потенціал, а з іншого, без залучення креативних результатів індивідуального панорамного мислення суспільна свідомість не в змозі повноцінно розвиватись і приречена на репродукцію вже існуючих соціальних і культурних концептів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Басманов Н. Д. Место и роль обыденного сознания и познания в мировоззрении личности. сб. науч. трудов Челябинского гос. пед. ин-т – Челябинск. ЧППИ. 1990 – 144 с.
2. Боринштейн Е.Р., Кавалеров А.А. Личность: её языковые и ценностные ориентации Одесса.: Астропринт, 2001 168 с.
3. Меськов В.С., Мамченко А.А. Мир информации как тринитарная модель Универсума. Постнеклассическая методология когнитивной деятельности / В.С. Меськов, А.А. Мамченко // Вопросы философии. – 2010. – №5. – С. 57-68.
4. Музиченко Г.В. Механізм завоювання прихильності виборців та ефективність його складових під час виборчих компаній-2014 в Україні / Г.В. Музиченко // Перспективи. – 2014 – №2(60). – С. 77-81.
5. Трацякоу У. Панорамное мышление как термин. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.proza.ru>

Федорова Наталія Михайлівна - викладач, Іллічівський морський коледж Одеського національного морського університету.

УДК – 141.7:316.61

ПРОБЛЕМИ САМОВИЗНАЧЕННЯ МОЛОДОЇ ЛЮДИНИ В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ

Статтю присвячено актуальним питанням самовизначення молоді у переломні моменти історії. Дано стислий аналіз висвітлення проблеми в основних філософських системах. Розглянуто вплив соціального середовища на формування і поведінку особистості, визначення сенсу життя студентами та учнями Іллічівського морського коледжу ОНМУ.

Ключові слова: самовизначення, особистість, свобода, сенс життя.

ПРОБЛЕМЫ САМООПРЕДЕЛЕНИЯ МОЛОДОГО ЧЕЛОВЕКА В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОСТИ

Статья посвящена актуальным проблемам самоопределения молодежи в переломные моменты истории. Дан сжатый анализ освещения проблемы в основных философских системах. Рассмотрено влияние социальной среды на формирование и поведение личности, определение смысла жизни студентами и учащимися Ильичевского морского колледжа ОНМУ.

Ключевые слова: самоопределение, личность, свобода, смысл жизни

SELF-DETERMINATION OF A YOUNG MAN IN A MODERN

The article is devoted to actual problems of identity of youth during the critical history moments. The compressed analysis of problem lighting in the main philosophies systems was presented. The environment impact on the formation and behavior of personality, definition of life meaning by the students and pupils of IMC ONMU were examined.

Key words: *self-determination, personality, freedom, meaning of life*

Постановка проблеми. Вказана тема є надзвичайно актуальною, адже сьогодні самовизначення - необхідна умова існування особистості. За відсутності самовизначення можна говорити лише про індивіда, а не про особистість. У переломні моменти розвитку історії найбільш гостро постає питання про сенс і мету існування людини як особистості, висувуються нові вимоги до розуміння її ролі в суспільстві та створення умов для саморозвитку і самореалізації молодого покоління з метою повноцінного включення його в усі суспільні процеси.

Аналіз останніх досліджень. Термін «самовизначення» використовують різні науки - психологія, соціологія, філософія, однак значних наукових досліджень на цю тему немає. Сучасна філософія розглядає проблему самовизначення у зв'язку з пошуком сенсу життя (К. Абульханова - Славська, С. Рубінштейн.); самовизначення з точки зору взаємодії індивіда і суспільства (М. Гінзбург, В. Кремень, Т. Снегірьова); професійного самовизначення (Ж. Вірна, О. Вітковська, В. Синявський). Разом з тим далеко не всі аспекти даної проблеми досліджені як в теоретичному, так і в експериментальному плані. Про це свідчить відсутність єдиного підходу до тлумачення самого поняття «самовизначення» та єдиної точки зору на його структуру.

Мета статті привернути увагу до філософського аспекту проблеми самовизначення обґрунтування відповідальності суспільства за формування ціннісних орієнтацій молоді.

На наш погляд, необхідно відзначити таку особливість самовизначення особистості як спрямованість в майбутнє, залежність від цінностей, що лежать в основі ціле покладання і визначеності життя, зв'язок з вибором професії. Проблема самовизначення є однією з ключових у філософії освіти, проблема, яка залишається дискусійною, а особливо у переломні періоди історії. Саме такий період ми переживаємо сьогодні. Руйнація системи цінностей, відсутність жорстко структурованих нормативних моделей. У сучасному світі часто у молоді виникають проблеми з самовизначенням, як щодо майбутньої професії, так і щодо життєвих цілей. Система взаємодії «суспільство- молоді» є діалектичною взаємодією цілого і частини: суспільство формує відповідний тип молоді, в той час як сама молоді визначає долю суспільства. В умовах невизначеності українського суспільства зростає роль активної творчої особистості, здатної до прийняття самостійних рішень, засвоєння прогресивних ідей, вміння, врешті-решт, зробити правильний вибір (визначитися щодо фундаментальних цінностей).

Як зазначалося вище, в жодній філософській системі окремо проблема самовизначення молоді не досліджувалась, та ті чи інші аспекти самореалізації особистості були об'єктом міркувань філософів і саме вони складають сутність проблеми самовизначення.

Класична антична і середньовічна філософія були відповідно космо- і теоцентричні, тому самовизначення особистості в цих світоглядних системах усвідомлювалось, перш за все, як співвіднесення «Я» з надособистим началом. Проблема самовизначення - це, перш за все, проблема аксіологічна. Людина ставиться до фактів свого буття диференційовано і намагається відповісти на відоме питання Сократа «Що є благо?». Ми обираємо для себе найкраще, адже всі шукаємо щастя і, якщо, ідемо цим шляхом, то щастя приходить до нас природно, як побічний продукт нашої діяльності, таку думку висловлює Аристотель в своїй «Нікомаховій етиці» [4,50]. Для того, щоб жити повноцінним життям, ми маємо жити гідно, постійно вдосконалюватися і розвиватися.

В західноєвропейській філософії Нового часу людина стає початком філософствування. Велич людини проявляється в її можливостях пізнавати оточуючий світ,

виявляти свій геній в технічних досягненнях. Мислення людини націлене на підкорення природи. «Знання є сила» (Ф. Бекон). І, все-таки, самовизначення сприймається як співвіднесення з Абсолютом (Гегель).

Після Гегеля кут зору на проблему змінюється. Постають нові концепції людини, в яких головна увага зосереджується не у розумі, а волі, підсвідомості, досвіді, екзистенції. Представники класичного екзистенціалізму С. Кьєркегор, Ж.-П. Сартр, М. Гайдеггер, К. Ясперс стверджують, що на певній стадії життя людина переходить від споглядання, коли вона сама собі не належить, до самого себе. Гайдеггер вважає, що життя людини – це перш за все «бутя-в-можливості». Вона завжди повністю спрямована на майбутнє. Людина – буття спрямоване на майбутнє[4,240]. Перехід від споглядання до самого себе здійснюється як вибір і веде до такого існування, що визначається тільки внутрішнім «Я». Свобода – у пошуках самого себе. І, за Сартром, вона не відривна від відповідальності: «человек, приговоренный к свободе, несет бремя мира на своих плечах; он несет ответственность за этот мир и за себя»[4,482]. В. Франкл стверджував, що самовизначення покликано відповідати на питання про сенс буття: «Человек в конечном счете является самоопределяющимся существом. Человек не просто существует, но решает, каким будет его существование...»[7,128]. Проте, виникає питання щодо ступеня свободи людини. Можна виділити дві крайні позиції: перша (екзистенціалізм) – абсолютна свобода вибору самого себе, друга – свобода щодо Абсолюту (класична філософія Нового часу). Однак є і третя позиція – діалектична взаємодія внутрішнього «Я» з зовнішнім світом, суспільством.

Соціальне середовище має суттєвий вплив на формування і поведінку особистості. Сучасна модель життєдіяльності, що базується на споживацькому ставленні до природи, абсолютизація матеріального благополуччя, досягнень масової культури, тенденції до вузької спеціалізації освіти тощо, не відповідає тенденціям розвитку самого суспільства. Очевидною стає потреба критичного аналізу орієнтирів соціального розвитку, а також переходу до морально рефлексивної моделі життєдіяльності людини. Однак не менше особистісні орієнтації і поведінка обумовлені і внутрішнім, духовним світом людини. Не даремно кажуть, що кожна людина є ковалем своєї долі і щастя. Чим яскравіше виражені інтелектуально - моральні і вольові якості, чим більше її життєві орієнтири співпадають з загальнолюдськими цінностями, тим яскравіше і значніше є сама особистість.

Сила волі і сила духу особистості, її моральна доброта і чистота не можуть реалізуватися ні в який інший спосіб, як тільки в реальній практичній діяльності і в певних соціальних умовах. І саме тоді, коли справа доходить до реальних вчинків, з'ясовується, як важко бути особистістю, бути вільним, бути чесним, принциповим, тому що, якщо індивід дійсно вважає себе особистістю або прагне бути нею, він має бути відповідальним, а це завжди є тягарем.

Філософія не може обійти питання про сенс і мету життя. Більш того, якби кожна людина не відповідала для себе на це питання, то власне існування людини було б безглуздом, з усіма негативними наслідками.

Оскільки людина за своєю суттю є істота суспільна, то і сенс життя може бути знайдений тільки на шляху співставлення інтересів і цілей суспільства і особистості. Однак, не може бути абсолютного сенсу життя. До цього висновку приходять В. Франкл. У своїй роботі «Людина в пошуках сенсу» він пише: «Смысл относителен, поскольку он относится к конкретному человеку в определенной ситуации. Можно сказать, что меняется, во-первых, от человека к человеку, и, во-вторых, от одного дня к другому, даже от часа к часу...», ведь жизнь каждого человека уникальна в том, что никто не может повторить ее – благодаря уникальности ее существования... нет такой вещи как универсальный смысл жизни, есть только уникальное понимание индивидуальных ситуаций»[8, 287].

Визначити особистісний сенс життя – значить осмислити життя у всіх його проявах, зрозуміти, що є справжнім, а що тільки здається таким. На думку відомого російського мислителя С. Рубінштейна, все це перевищує будь-яку вченість і пов'язано з дорогоцінною якістю – мудрістю [5]. На жаль, як відомо, сова Мінерви влітає в сутінках, тому «юнаку,

що обмірковує життя» важко знайти самотужки правильні відповіді, а особливо в реаліях сьогодення.

Учні, студенти не дуже замислюються над питаннями власного майбуття, живуть одним днем, своїми повсякденними клопотами: навчання, дозвілля, різноманітні спокуси міста, «віртуальний світ», в який молодь залюбки занурюється і який має неабиякий вплив на неї. Індивід шукає себе, «пробує себе», прокладає свій шлях по життю, воює з долею чи підкоряється їй. Так чи інакше людина прагне утвердження себе. Зазначимо, що останнім часом, у зв'язку з подіями, які нині визначають життя українців, дорослішання молоді прискорилося, адже тепер вони сподіваються не на своїх батьків, їх допомогу у майбутньому, а на самих себе. В чому ж вбачають сенс життя юнаки та дівчата? 96 студентам та учням (вік 18-19 років) було запропоновано відповісти на питання щодо планів на майбутнє – з 6 відповідей можна було обрати 3. Соціологічне опитування проведене автором статті показало, що метою свого життя 58% респондентів вважають створення міцної сім'ї, продовження себе в нащадках; кар'єра є важливою для 52% (тільки кар'єра – для 9%, окремі опитувані обирали лише 1 відповідь), матеріальний добробут є важливим для 57% (9% вважають це найважливішим у житті). Не зміг відповісти на питання лише 1% з опитаних.

А чи має життя людини сенс? Що з цього приводу думають студенти? Постійне самовдосконалення є сенсом життя для 72%, саме життя (просто жити, цінуючи кожен мить) – 20%, присвятити життя своїм рідним – 17%, своїй країні, народу – 7%, служити Богові – 4%. Чи повинна людина шукати сенс життя самостійно? 89% вважають, що людина в своїх пошуках сенсу життя не потребує сторонньої допомоги; 4% переконані, що мудрі дорослі люди, які мають великий життєвий досвід повинні направляти молодь, не мають відповіді на питання 4%, а 3% – що і шукати сенс життя не потрібно, треба просто жити сьогоднішнім днем.

Характер відповідей, їх послідовність (відсутність її в окремих випадках) ще раз підтвердила те, що у цьому віці пошук сенсу життя є необхідністю для молоді, але існує багато факторів, які ускладнюють процес самовизначення, а отже молодь потребує педагогічного супроводу, ненав'язливого «корегування планів» на майбутнє, адже людина – істота багатовимірною, живе у багатовимірному світі, тож не варто чекати від юнаків та дівчат зрілості суджень [6].

Важлива місія повинна покладатися на навчальний заклад. Наріжним каменем виховання має бути моральність, як перепустка у людський світ.

Сьогодні суспільство повинно згадати, що людина – є «самоціль» (І. Кант), запровадити такі освітні програми, які актуалізують креативні можливості людини, пов'язані з її універсальною природою, духовним рівнем самосвідомості, адже саме з неї починається самовизначення. Потрібно сконцентруватися на розвитку особистості, допомогти у формуванні соціокультурних еталонів, які особистість прийме як власні. Саме від вибору цих еталонів залежатиме спосіб її життя і, врешті-решт, доля людини і суспільства. Велику роль тут відіграють суспільно-гуманітарні дисципліни, важливо зберегти наступність шкільних гуманітарних програм і тих наукових курсів, що викладаються у ВНЗ.

З огляду на сказане, важливими уявляються результати дискусії у Міністерстві освіти і науки України з цього приводу, а саме: бути чи не бути соціально-гуманітарним дисципліною вищих навчальних закладах. Йдеться про наказ №1392 від 25.11.14, який скасовує обов'язковість викладання, зокрема, філософії у ВНЗ. Адже саме гуманітарні дисципліни покликані допомогти молоді «...долати труднощі, орієнтуватися у новому інформаційному суспільстві, постійно самовдосконалюватися та прагнути самореалізації, при цьому постійно замислюватися над тим, які цінності мають слугувати орієнтиром для наступних поколінь» [2, 50], тобто молодь повинна усвідомлювати всю міру відповідальності за майбутнє, власне і суспільства.

Висновки. Студентська молодь прагнучи самореалізації, намагається знайти орієнтири, що допоможуть визначитися з основними життєвими цінностями і реалізувати свій потенціал, навіть в умовах протидії соціального оточення. Завдання суспільства полягає

в тому, щоб завдати вектор цьому руху і тут не варто недооцінювати значення і роль суспільно-гуманітарних наук в цьому процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абульханова – Славская К.А. Стратегия жизни М. «Мысль», 1991.- 158 с.
2. Базалук О. Формування образу людини майбутнього як стратегічна мета філософії освіти // Освіта і управління.- т.13, число 2-3, 2010, с.49-55
3. Барулин В.С. Социальная философия. Часть 1.-М.:МГУ, 1993.-336 с.
4. Батлер – Боуден Т. 50 великих книг по философии М.: «Эксмо», 2014.-576 с.
5. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии.-СПб.: «Питер», 2009.-592 с.
6. Федорова Н. Соціологічне опитування «Дослідження пошуку шляхів самовизначення студентською молоддю»
7. Франкл В. Доктор и душа.-СПб.: «Питер», 1997.-342 с.
8. Франкл В. Человек в поисках смысла.- М.1990.-368 с.

Халапсис Алексей Владиславович - доктор философских наук, профессор, Национальная металлургическая академия Украины, профессор кафедры философии и политологии.

УДК 130.3

ЦИВИЛИЗАЦИОННАЯ КОНФИГУРАЦИЯ БУДУЩЕГО КАК МЕТАФИЗИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Статья посвящена анализу возникающих при метафизическом постижении будущего проблем. Предпринята попытка определить контуры истории нового типа в контексте сценарных перспектив развития западной цивилизации. Рассмотрены основные сценарии возможного развития западной цивилизации и определен оптимальный (по мнению автора) его вектор.

Ключевые слова: цивилизация, глобализация, культура, дух, Запад, всемирная история, футурология, метафизика

ЦИВІЛІЗАЦІЙНА КОНФІГУРАЦІЯ МАЙБУТНЬОГО ЯК МЕТАФІЗИЧНА ПРОБЛЕМА

Стаття присвячена аналізу проблем, що виникають при метафізичному осягненні майбутнього. Здійснена спроба визначити контури історії нового типу в контексті сценарних перспектив розвитку західної цивілізації. Розглянуто основні сценарії можливого розвитку західної цивілізації та визначено оптимальний (на думку автора) його вектор.

Ключові слова: цивілізація, глобалізація, культура, дух, Захід, всесвітня історія, футурологія, метафізика

CIVILIZATION FUTURE CONFIGURATION AS A METAPHYSICAL PROBLEM

The paper analyzes the problems arising from the metaphysical comprehension future. An attempt to define the contours of history in the context of a new type of scenario development prospects of Western civilization. The main options for the future of Western civilization and determined the best (*in my opinion*) its vector.

Keywords: civilization, globalization, culture, spirit, the West, world history, futurology, metaphysics